שלבים בהתפתחות קבוצה קטנה — מבט פסיכודינמי

שלמה אגמון, מ.א.,[2,1] פרופ׳ סטנלי שניידר,[3]

מאמר זה, הנשען על עבודתו החלוצית של סארווי, מתאר שלבים בהתפתחות של קבוצה טיפולית. עבודתנו תתייחס להקבלה הקיימת בין שלבי התפתחותה של קבוצה טיפולית לבין המודל המבני (סטרוקטוראלי) הפרוידיאני, עם השינוי של קארל אברהם. ניתוח קבוצה טיפולית לפי שלבים פסיכודינמיים מובחנים מאפשר, לדעתנו, יתר הבנה של תהליכים בקבוצות טיפוליות קטנות. להמחשת התהליכים התיאורטיים נביא תצפיות ממהלך העבודה של קבוצה טיפולית חוויתית אנליטית.

עבודה זו מתארת שלבים בהתפתחות קבוצה טיפולית לפי התיאוריה הפסיכואנליטית הקלאסית של פרויד, המתייחסת לשלבים הפסיכוסקסואליים. תיאורית שלבים מבנית זו עברה שינוי על־ידי קארל אברהם (1), תלמידו, שחילק לשני תת־שלבים גם את השלב האוראלי (רספטיבי-תלותי ואגרסיבי-נשכני), כמו גם את השלב האנאלי (אקספולסיבי-סאדיסטי ורטנטאטיבי-ארוטי).

בניגוד למחקרים, המצוטטים בעבודה זו והשוללים קיום שלבים מובחנים בהתפתחות קבוצות טיפוליות, נצביע על הקבלה בין שלבים בהתפתחות הקבוצה הקטנה לבין שלבים פסיכוסקסואליים בהתפתחות הילד. וכך נטען כי ניתן לדבר על שלבים מובחנים בהתפתחות קבוצה טיפולית. נשען על סארווי (2), אשר מוצא מקבילה לשלבי ההתפתחות הינקותית הפסיכוסקסואלית של היחיד בכל שלב בהתפתחות הקבוצה, ועבודתו היתה בחזקת ניסיון ראשון וחלוצי לכונן תיאוריה פסיכואנליטית בהתפתחות קבוצה קטנה.

במהלך המאמר ננסה לאפיין את התכנים ההתפתחותיים בכל שלב, לפי התיאוריה של קארל אברהם, תוך התייחסות לתיאור המשאלה והפנטזיה הינקותית המאפיינות כל שלב והמסייעות ליצירת העברה קבוצתית. נציין בנוסף את הזיקה לתיאורית יחסי האובייקט (3, 4, 5, 6), ונמחיש את הנחותינו בקטעים מחיי קבוצה טיפולית.

האם יש שלבים בהתפתחות קבוצה? למרות שרוב החוקרים מסכים כי קבוצות משתנות, הרי לא כולם מפרשים את השינוי במונחי התפתחות; וכך היל וגרונר (7), שסקרו בספרות שבין השנים 1959-1973, כמאה ניסיונות להסביר התפתחות קבוצה, לא מצאו ולו הסבר אחד שיתקבל על דעתם.

אגאזריאן ופיטרס (8), הדנים בסוגיית השלבים בהתפתחות קבוצה, נשענים בספרם על התיאוריה של בניס ושפארד (9), שהושפעו מפרויד ומביון. אגאזריאן ופיטרס (8) מטעימים שאין תיאוריה מקובלת לגבי התפתחות דינמית של קבוצה, כפי שאין הגדרה מקובלת אחת למילה קבוצה. אולם, לעומת היל וגרונר, הם טוענים שקבוצות משתנות מבחינה התפתחותית:

"הקבוצות אכן מתארגנות בצורה כזו שהן משתנות מפשוטות למסובכות באופן שניתן לזהותו ועונה על קריטריונים של שלבי התפתחות... תהליך הגדילה של הקבוצה ניתן להכרה ולצפייה מראש. מהלכו הייחודי ניתן לתיאור. אף שעשויות להיות סטיות אידיוסינקרטיות במהלך כל קבוצה וקבוצה — הרי שכל קבוצה, באופן כללי, תתפתח במהלך דומה" (8, עמ׳ 130).

פוקס ואנטוני (10), המתייחסים לשלושה שלבים: השלב ההתחלתי, האמצעי והסופי, כותבים בספרם בפרק "מספר שלבים תיאורטיים":

"הגישה הפסיכותרפויטית-קבוצתית-אנליטית מתייחסת לתיאור נחרץ, המתייחס לשלבים בהתפתחות קבוצה, שניתן על-ידי מחברים שונים, כאל מיטת סדום, אשר כל שהתרחש בחיי הקבוצה — שוייך אליה בקלות יתר ובדיעבד" (10, עמ׳ 124).

הגישה האנליטית מקבלת ככלל את הנושאים הקונפליקטואליים, האופייניים לכל שלב התפתחותי בקבוצה

[1] שירות פסיכולוגי חינוכי, אשקלון.
[2] אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, המסלול לפסיכולוגיה חינוכית.
[3] התוכנית לפסיכותרפיה אינטגרטיבית, האוניברסיטה העברית ומכללה — ירושלים.

ברמה גלויה או סמויה, אבל היא ממאנת להגדיר בבירור מתי מתרחש כל שלב ושלב. לפי יאלום (11), בפרק "היווצרות שלבים", קיימת, בקבוצות הטיפוליות ובקבוצות המפגש, מידה של עקביות בשלבי הקבוצה המוקדמים:

"קיימים בקרב קבוצות כוחות המשפיעים על מהלך התפתחותן בהוותם מעין סכימה גסה, אך שימושית, להתפתחות שלבים..." (11, עמ' 299).

קצב התפתחות הקבוצה ומידת התקדמות השלבים: קבוצות מתאפיינות בקצב התפתחות שונה. קיים עדיין מחסור בנתונים ספציפיים לגבי אורך הזמן הדרוש לקבוצה כדי להשלים מהלך שלם (2). לא כל קבוצה מתקדמת באופן ישיר וליניארי, או מגיעה לרמה הדיפרנציאלית המירבית. גורמים כמו: הצטרפות חברים חדשים, שינויים בהנחיה, היעדרויות, הבדלים אינדיבידואליים באישיות המשתתפים — עלולים לעורר תנודות ונסיגות זמניות, שיוכלו להביא לחפיפה בשלבים, אך לא יפגעו בהתקדמות הכללית של הקבוצה.

לפי פארל (12), קבוצות נוירוטיות מגיעות, לרוב, לקונפליקטים אדיפליים ופותרות אותם. ואילו קבוצות, המורכבות ממטופלים גבוליים או בעלי הפרעות אישיות רגרסיבית יותר, אינן עוברות את השלבים הפרה-אדיפליים. כמו כן, הקבוצה עלולה להחמיץ את רמת הבשילות הפוטנציאלית, בשל החלטת סיום שרירותית ומוקדמת, הנובעת מבעית העברה-נגדית של המנחה.

ניתן לאפיין את התפתחות השלבים בקבוצה כספירלה, שבה שלבי התפתחות חוזרים שוב ושוב לאורך חיי הקבוצה, עד לשלבים הגבוהים והמתוחכמים יותר (8). קיבעון בשלב אחד מונע למידה, שהיא הכרחית להופעת השלב הבא. אולם, אין פירוש הדבר שאי אפשר יהיה לזהות איפיונים חלקיים של כל השלבים, אפילו בקבוצות לא בשילות. יש להדגיש, עם זאת, שעבודה טיפולית יעילה בשלבים המאוחרים בהתפתחות אינה אפשרית ללא עיבוד השלבים המוקדמים יותר.

יצירת השלבים בקבוצה הפסיכותרפויטית מוחשת (precipitated) על-ידי התגובות של פרטים בקבוצה למעורפלות הסיטואציה הקבוצתית. כל משתתף נכנס לקבוצה עם ציפיות, המבוססות על חוויות עבר, וכן עם ניבויים אישיים לגבי הדברים שיעשה בקבוצה ושיצפה ממנה. כל משתתף, המתחיל תהליך טיפולי קבוצתי, יבטא חרדה; לכל מטופל ציפיות לא מודעות או אף מודעות שהמטפל ירפא אותו. גם מטופלים שרמת תיחכומם הפסיכולוגי גבוהה יותר, יגיבו למעורפלות המטפל והסיטואציה הקבוצתית באמצעות השלכות והתקות. הפערים בין ציפיות המטופל לבין מה שאכן מתרחש בקבוצה, כמו גם, ההשלכות והמאבק לתקף את ההשלכות, הם שגורמים לקבוצה להיכנס אל שלבי ההתפתחות (8).

ניתן לצפות שבתחילה תראה התנהגות החבר כבטוחה ומסתגלת. עם זאת, ניתן לצפות שהתנהגויות חברתיות סטריאוטיפיות אלו לא יקדמו את חברי הקבוצה בסולם הפתרונות החברתיים טוב יותר יחסית לאופן בו התמודדו עד כה מחוץ לקבוצה. דפוס ההתנהגויות הבא, אותו ניתן יהיה לצפות, הוא הדפוס הראשון של ההתנהגויות, המצוי במאגר האישי של החבר בקבוצה, וקשור בנסיגה לסוגי התנהגויות הגנתיות וויתור על התמודדות חברתית.

ניתן לציין כי גם קו הגנה זה אינו פותר את הבעיות, שכן, להתנהגויות ההגנתיות יש מכנה משותף בעצם היותן עוסקות יותר בתגובות האדם לחוויה הפנימית שלו (פחדים, משאלות), מאשר לסיטואציה גופא. לכן, אין לראותן כמסתגלות. התנהגויות הגנתיות אלו מאופיינות על-ידי סוגי מפגשים, המונעים התעמתות עם הבעיה שהביאה ללחץ. הן מפחיתות לעתים חרדה, או אף מסייעות להגדילה. התנהגויות אלו מתחלקות לשלושה סוגים: תלות, לחימה-בריחה, זיווג (8).

הפנטזיה: פוקס (13), אנטוני (14), ו-ויטקר וליברמן (15) הצביעו על כך שמשאלות דומיננטיות לא מודעות או פנטזיות מאחדות את החברים בכל קבוצה נתונה, ומשפיעות על התנהגותם בקבוצה. בקבוצה נוצרת דינמיקה של פנטזיה משותפת (2), ההכרחית ליצירת קבוצה ולמעבר כקבוצה משלב לשלב. פנטזיה זו משתקפת בזיקה בין הפרט לבין הקבוצה ולבין המנחה. כל חבר קבוצה עם אישיותו הייחודית, נוטל תפקיד בהקשר של הפנטזיה הלא מודעת בקבוצה. הדבר מזכיר את ה-valency של הקבוצה לפי ביון (16).

כך, בתוקף הקשר שלהם לקבוצה, יכולים מספר חברים להתחבר עם מערכת הדחפים שלהם, אחרים — עם תגובת האני העליון ואחרים יכולים לייצג את תיפקודי האני ומנגנוני ההגנה, המתעוררים על-ידי משאלה לא מודעת. בדרך זו, **קונפליקט פסיכולוגי, המבוסס על משאלה ינקותית לא מודעת, משיג לו ייצוג ב'קבוצה כשלם' (group-as-a-whole). זהו למעשה גרעין השלב הקבוצתי (2).**

מודל מבני פסיכודינמי להבנת השלבים בקבוצה

מדובר במודל ההתפתחות הקבוצתי הפסיכודינמי המבני של סארווי (2) לפי הסכימה של אברהם (1), המדגיש בשלות פסיכוסקסואלית של כוחות דחף ושל פנטזיות ביחס להתפתחות יחסי אובייקט והגנות. כמו כן, נצביע בעבודה זו על הזיקה לעבודותיה של מאהלר (6, 17).

הרעיון המרכזי של תופעת תסוגה בקבוצה מבוטא על-ידי סארווי:

"כתגובה ללחץ, הדוחף לכיוון של קשר דחפי לחברי קבוצה אחרים — נסוגה פונקציית האני של יחסי האובייקט למיזוג הזדהותי

אמפתי, אשר בו יחסי האובייקט אינם מובחנים, לא ברמה של עצמי ולא ברמה של אובייקט" (2, עמ' 500).

קרנברג (18) מחדד את הניסוח ומטעים כי אי-הבנית קבוצה טיפולית קטנה או גדולה מחיש תסוגה לרמות ארכאיות של תיפקודי אני; תוך שיחזור יחסי האובייקט מהתקופה בה טרם הושגה קביעות אובייקט, ותוך העלאת מנגנונים הגנתיים סכיזואידיים-פרנואידיים. קרנברג (19) מתרשם מעוצמתה הרבה של התסוגה, השוררת בקבוצות לא מובנות, ואפילו בין משתתפים בעלי מבנה אישיות בוגר, למרות שחלקם התנסה בעבר באנליזה פרטנית*.

התסוגה המתרחשת היא לשלב אוראלי והקבוצה נמצאת, איפוא, מאוחדת סביב משאלות לא מודעות של תלות אוראלית. בתהליך תסוגתי קבוצתי זה (group induced regression), שבו נוצר קשר משותף באמצעות הזדהות של מבני האני של חברי הקבוצה, נגרעות כמויות של אנרגיות דחף (drive energy) ממבנים בשלים של האני והאני העליון. כתוצאה מן התסוגה, חלה ירידה גם ברמת ייצוגי האובייקט והעצמי, המכילים את האיסורים המופנמים של האני האידיאלי והאני העליון. מבנים אלה יעברו מחדש בקבוצה השלכה והחצנה (2).

ההשלכה מופנית בשלב זה כלפי המנחה, שהוא האובייקט המשותף למשאלות ההעברה הדחפיות — הכוח המאחד את כל חברי הקבוצה. תהליך מפגש זה, מנחה־קבוצה, שבמהלכו נעשות ההשלכות, מהווה למעשה שיחזור הקונפליקט הראשוני בין האני העליון הינקותי והאני הינקותי לבין ההורים (אחר-כך יחליף האני העליון הבשל את ההורים). במצב זה ממלא המנחה את תפקיד ההורה 'הטוב-דיו', את האני העליון של ההורה או את האני האידיאלי, עבור משאלות הדחף של המשתתף בקבוצה (2).

מעבר להיות המנחה בחזקת דמות העברה, הרי התערבויותיו הטיפוליות, ההופכות לא מודע למודע באמצעות פירושים, מביאות להזנחת משאלות הדחף של ההעברה הקבוצתית. פירושיו מאפשרים לחברי הקבוצה להזדהות עם הייצוגים (רפרזנטציות) החיוביים שלו ולראותו כנציג של אני עליון מיטיב יותר ויציב יותר. כתוצאה מן ההתערבויות שלו, ייווצרו הזדהויות חדשות בריאות יותר עם המנחה, שיביאו לרה-דיפרנציאציה במבנים הקבוצתיים, אני עליון ואני בוגרים יותר; גם ייצוגי האובייקט שלו יופנמו כדמות אחת, אינטגרטיבית, טובה ורעה. הפנמה מוצלחת תתרום ליציבות השינויים הטי־

* תסוגה מרשימה בעומקה נתאפשרה גם בקבוצה קצרת-טווח, שתתואר במאמר זה. הדבר התאפשר כפועל יוצא ממדיניות הנחיה סלקטיבית של אי-הבנית-הקבוצה, שהחישה חוויה חוזרת של שלבים מוקדמים. כאן ברצוננו להדגיש, שמדובר במשתתפי קבוצה בוגרים בנפשם ובשלים, ללא כל רקע פסיכופאתולוגי .

פוליים; המשאלות האינסטינקטואליות תעבורנה עידון, כמו למשל, בשלב האנאלי רטנטאטיבי, ויהיה תיעול טוב יותר של דחפים (2).

הפתרון של כל שלב במהלך ההעברה מאפשר צמיחת השלב שבא אחריו (בדומה לרצף ההתפתחות של תינוק); בכל שלב ושלב מצוי המנחה כאובייקט-העברה של אותה משאלה קבוצתית משותפת, באנלוגיה לאני האידיאלי והאני העליון האידיאלי של ההורה בשלב הייחודי. ננסה לבחון את הפנטזיות הקבוצתיות והאופן בו מתרחש, מידי פעם, המעבר משלב לשלב.

השלב האוראלי התלותי:

המודל המבני מטעים כי בתחילת חיי הקבוצה קיימות התארגנויות תסוגתיות סביב עמדות פסיביות תלותיות כלפי המנחה, המייצג, בתהליך ההעברה, את האם. כנגד התחושות התסוגתיות של ריקנות וחוסר תקווה, קיימים מנגנוני הגנה של בריחה לבריאות, הכחשת הבעיה או השלכתה על משתתפי הקבוצה האחרים. כאשר כל זה אינו מביא לתוצאות משמעותיות, יעבירו חברי הקבוצה את אימונם למנחה, לבדוק כיצד יוכל לסייע להם. **הם יוצרים, איפוא, אחדות, בהתלכדם סביב משאלה אוראלית תלותית לא מודעת.**

להלן יובאו מובאות מחייה המוקדמים של קבוצה טיפולית חוויתית*, המיוחסים לשלב האוראלי על פי אברהם:

מדובר בקבוצה קצרת-טווח, שמנתה שבע משתתפות. משך הקבוצה כ-15 שעות, מהם יומיים רצופים ועוד מפגש נוסף. התהליכים הקבוצתיים צולמו בהסכמת המשתתפים במצלמת וידיאו, תוך הקפדה מירבית מצד המנחים על הסודיות המקצועית וכללי האתיקה.

(המנחים שומרים על שתיקה ואינם נוטלים חלק מילולי פעיל. השתיקה מחישה תחושות של חוסר ביטחון בקרב חברי הקבוצה. המנחים בשלב זה שותקים או פונים ל'קבוצה כשלם', ולא ליחידים בה, כדי לא לעודד אינדיבידואציה בטרם עת, במגמה להחיש תסוגה, כפי שניתן יהיה לראות בפירוש של המנחה הניתן כדוגמה).

משאלות אוראליות קונקרטיות:

(עולות ממש בתחילת הקבוצה)

דנה מספרת בקבוצה על חוויותיה בקבוצת אכלנים כפייתיים, בה היא משתתפת — מדובר בקבוצה שמטרתה תמיכה הדדית:

"...אכלן כפייתי הוא מישהו שלא שולט על האכילה שלו... זו קבוצה שאין בה דיאטות ולא תרופות. הדבר החשוב ביותר זה האנונימיות. בקבוצת התמיכה קיבלתי הרבה שלווה מן התוכנית..."

* הגב' פמלה פרלמן היתה קו-תרפיסטית בקבוצה והמחברים מודים לה על תרומתה בהנחית הקבוצה. מדובר בקבוצת לימוד אנליטית של תהליכים בין-אישיים וקבוצתיים, שעיקרה לימוד מקומו של הפרט בקבוצה ביחס לחבריו וביחס לסמכות ולמנהיגות.

שושנית: העקרון הוא לא לתת לדברי המאכל לנצח אותך, לא לעמוד חסר אונים נגד המזון..."

במפגש הבא — שימרית: "את יודעת שושנית, בהפסקה של חצי השעה, תכננתי ללכת הביתה, אבל אמרתי לחברות שחבל לי להפסיד זמן ולא להיות איתכן, אז לקחתי בייגלה..."

שושנית: "...נלך מחר לאמיליה (מסעדה הידועה באוכל הביתי שלה) נאכל שווארמה..., מי שבדיאטה, אז בכלל..."

דנה: "אתמול ישבנו במסעדה בבית העיתונאים, איזה כיף..."

המנחה: "בקבוצה יש הרגשה לא נוחה, יש חרדה מסויימת בקבוצה, אנשים לא יודעים אם הם שמנים מדי או רזים מדי, האם להפסיק דיאטות או להמשיך אותן? הקבוצה רוצה שמישהו מבחוץ יבוא ויגיד לה בדיוק איך היא צריכה להיראות, שיבוא ויגיד מה צריך לעשות..."

משאלות תלות עם צביון אוראלי:

מיד בתחילת הקבוצה — שושנית: "מה אתה מצפה...? אין בחדר אוויר, קשה לי לנשום".

כעבור כעשרים דקות, מזל (פונה למנחה): "תכלס, אנו מדברים באוויר, מה אתה רוצה שנאמר, שנדבר? מה אתה רוצה מאיתנו? אולי אספר על עצמי? תגיד מה? דברים כאלה (מה שדובר עד עכשיו) אפשר לספר על כוס קפה. לספר על עצמי? אולי אתה רוצה שאספר על הרקע המשפחתי שלי...?"

אחרי כחמש דקות, מזל ממשיכה (פונה לאותו מנחה):

"נו... דברים מעניינים... נו, קדימה, עזבתי את הילד שלי אחרי הגן ובאתי, לא ראיתי אותו, אני רוצה לדעת מה העניין... אז קדימה."

תלות והתחלת הבעת הכעס הישיר בקבוצה, כהכנה לשלב ההתפתחותי האוראלי תוקפני:

מזל: "לא אמרתם מה מטרת הקבוצה...?"

שושנית: "הכניסו אותנו לסיר..."

(במפגש לאחר מכן) — מזל: "לי חשוב מאוד או לצאת היום ולהגיד: ישבתי כאן כמה שעות וזה נתן לי משהו, או, אני ישבתי כאן, ומה שאמרתי אני יכולה לומר לכל אחד בבית... אני רוצה לצאת עם משהו ואני מרגישה שכלום..." "...אני רוצה שאיש המקצוע יגיד משהו, שינווט, שידריך, אני מצפה לזה משניכם, אני לא יכולה לצאת עם הדברים שנאמרו רק כאן..."

הפנטזיה הקבוצתית במהלך התסוגה מתבטאת בכך שהקבוצה **מתאחדת עתה סביב משאלה אוראלית תלותית לא מודעת, לקבלת סיפוק אמהי תלותי באמצעות מיזוג סימביוטי עם המנחה** (2). יש הזדהות קבוצתית שהיא פשרה, לפיה כל חבר בקבוצה מוותר על משאלתו העצמית לאיחוד בלעדי עם המנחה באמצעות הצטרפות יחד עם האחרים למלא במשותף משימה זו. מבחינה קלינית חברי הקבוצה מבטאים משאלה זו בכך שהם מנסים למשוך את המנהיג אל תוך גוף הקבוצה (2); בנסותם למתוח את המחסום הטיפולי החוצץ ביניהם; למשל, אם המשתתפים קוראים אחד לשני בשם הראשון, הם רוצים לקרוא כך גם למנחה. הם מנסים להתגבר על האנונימיות הנייטרלית שהוא עוטה על עצמו.

שושנית: "אני יודעת שהמארגנים או המרכזים צריכים באמת לנצח על העניין ואני מרגישה שאתם נותנים לנו פירושים די במקום... יש הרגשה של אי-וודאות, לי זה לא מפריע, או קי, אתם לא רוצים לכוון אותנו, אל תכוונו, אבל תהיו שותפים, תהיו חלק מאיתנו, וזה, אז, ישרה אווירה נוחה. אתם לא מדברים — אבל אתם תהיו איתנו..."

בקבוצה, המתוארת בעבודה זו, נוצר תהליך של induced regression אשר מביא לחזרה של יחסי אובייקט מן התקופה האוראלית המוקדמת. יש מיזוג הזדהותי, בו ייצוגי האובייקט אינם מובחנים אחד מן השני, וכן, אין הם מובחנים מייצוגי העצמי. **מדובר, איפוא, במצב סימביוטי בין עצמי לאובייקט והמנחה נעשה בחינת אובייקט מארגן למשאלות הקבוצה** (2). ההתקשרויות בקבוצה המתוארת הן עדיין שטחיות וחברי הקבוצה אינם מראים דאגה אמיתית כלפי חבריהם. במצב זה, של השלב האורלי-תלותי, בולטת בחדר חרדה עמוקה:

"אין בחדר אוויר, קשה לנשום".

הדיבור חלש. יש חיפוש אחר נושאים כדי להיאחז בהם. אחד מסממני המיזוג הוא היעדר הבחנה בין עצמי לבין אובייקט, כאשר האובייקט יכול להיות מנחה (אֵם) או משתתף אחר. דנה מדברת על קבוצת האכלנים הכפייתיים, אשר בה שוררת אנונימיות. האם היא מדברת, בעצם, על האנונימיות המפחידה ששוררת בקבוצה זו? מאוחר יותר, מהווה שושנית פה לקבוצה, בדברה על חוסר האונים שלה נגד המזון (המזון=סמל לחזה האם, סמל למנחה, לאובייקט); המנחה תנסה בפירושיה, להעביר קוד ביתא (16) זה, לשפת אלפא:

"יש שאלות בקבוצה, עד כמה אנו תלויים ועד כמה אנו נפגעים". פירוש ראשון למצב הבילבול ניתן רק כעבור כחצי שעה ותכליתו לשקף את המיזוג: "אנשים לא יודעים מה לעשות, אין כללים לדבר, לשתוק, מדברים על הטקסים והאירגון, הקיימים בקבוצות אחרות, כי כאן בקבוצה בלגן..."

הפנטזיה המשותפת לחברי הקבוצה, מבוטאת למעשה על-ידי מזל, המדברת על רצון לסיפוק התלות על-ידי יד מכוונת "שתוריד אותנו לקרקע, מן האוויר..."

יש ניסיון עקר של רמה להבנות את המצב, והיא מבקשת, איפוא: "שכל אחת תציג את עצמה..."

ניסיון, לצאת מן האנונימיות ולהביא להבחנה ראשונית בתוך גוש המשתתפים.

בדקות הראשונות של הקבוצה, חוזרת המילה פגיעות שש פעמים, שכן מצב התלות, המיזוג, מחדד את תחושת הסכנה והפגיעות. החרדה מפני המיזוג מביאה להיווצרות פנטזיות של אינדיבידואציה, אשר בשלב זה הקבוצה טרם בשילה לה. וכך עולים, איפוא, נושאים של היפוך-התלות; אי היענות המנחים רק מגביר את הבילבול והחרדה ששררו ב-45 הדקות הראשונות;

שושנית מדמה את הקבוצה למי ש"שמו אותה בסיר..."; ורמה אומרת: "אין מי שיכוון וזה גולש לכל הכיוונים".

התלות של חברי הקבוצה אחד בשני ובמנחה מעוררת-משחזרת, חרדות והרגשות סימביוטיות; ואכן התסוגה בה שרויה הקבוצה מחיה דיאדות סימביוטיות המתוארות מחוץ לקבוצה, אבל, בעצם, מתייחסות ל"כאן ועכשיו", כפי שאמר אחד המנחים.

הסימביוזה מאיימת ועלולה להביא לטישטוש גבולות וזהויות. שיא החרדה בקבוצה מן הדיאדה הסימביוטית עצמי-אובייקט, תינוק-אם, קבוצה-מנחה, מופיע ממש לפני סוף הפגישה; כאשר דנה מדברת על כך שתלות עלולה להביא ל"חנק":

"חשבתי שצריך לחנוק אחד את השני, ואם נמשיך כך במשך 18 שנים — אפשר להגיע למצב של לא להתאבד, אך לדיכאון מוחלט."

השעה וחצי הראשונה מסתיימת בהתערבות אחד המנחים המנסה לשקף הן את הכמיהה למיזוג והן את החרדה ממנו,

המתעוררות אצל כל אחד ואחד ב ק ב ו צ ה , באמצעות תכנים המתייחסים אל מ ח ו ץ לקבוצה. המנחה מנסה ל א ח ד את הפיצול (פנים לחוד וחוץ לחוד), תוך שהוא מזמין את חברי הקבוצה, באמצעות פירושיו, לבדוק את המרחב האופטימלי:

"עד כמה ניתן בקבוצה להיות יחד בלי לאבד את ה"לבד"...?"

'הקבוצה כשלם' מתפקדת ברמה תסוגתית, הנמוכה משמעותית מיכולתם הממוצעת של חברי הקבוצה. בשלב זה, הקבוצה נעדרת יוזמה, יצירתיות ואנרגיה (אשר רק בשלבים מאוחרים יותר ניתן יהיה לצפות בהן) וחבריה פונים בחוסר ישע אל המנחה, שיספק פתרון לבעיותיהם. המנחים מוסיפים לתיסכול של חברי הקבוצה בכך שאינם נעתרים לציפיותיהם, אך במקביל, חולשת שיתוף הפעולה של חברי הקבוצה ורמת תיפקודם הפסיבית, מספקות לקבוצה צידוק נוסף לתבוע עזרה מהמנחים.

השלב האוראלי התוקפני:

תחילת האמביוואלנציה הראשונית כלפי המנחה מציינת את השלב השני, האוראלי-תוקפני, בהתפתחות קבוצה. מתעוררת תחושת זעם, הקשור בפסיביות ובנייטרליות של המנחים, שתיסכלו את הפנטזיה של משתתפות הקבוצה לגבי היותן מואכלות על-ידם ונתונות לשליטתם. לפיכך, **מתפתחת משאלה משותפת לא מודעת לבליעה (אינקור-פורציה) אוראלית של המנחה, בהיותו מייצג את האם השנואה.**

סארווי (2) טוען כי אינטרווייקציה זו, שעושה העצמי לייצוג האובייקט השנוא של המנחה, מטרתה להגן על הצד החיובי של היחסים האמביוואלנטיים. **הביטוי למשאלת האינטרווייקציה הפנטזמאטית מתבטא בכך שה-חברים מנסים באורח פעיל להגן על המנחה מפני הזעם שלהם עצמם:** הם שמים את עצמם במקומו ומספקים אחד לשני את אשר הוא, בשתיקתו, סירב לתת. כך הם יפחיתו מערך הקבוצה, במקום להפחית מערכו של המנחה (2). הם מפזרים, איפוא, את הכעס שלהם נגד המנחה על-ידי התקוטטויות בתוך הקבוצה, כאילו הקבוצה מענישה את עצמה על שתיקתה, שלא סיפקה מספיק חומר לשימוש המנחה.

בקבוצה המתוארת במאמר מתרחשת התקת ההעברה מן המנחה למשתתפים אחרים בקבוצה; מתנהל בקבוצה וויכוח ער — לגבי שיטות חינוכיות אופטימאליות — בין המשתתפות, המעלות דעות בלהט, תוך אי הסכמה ובלבול. עם זאת, לחילופין, עלולים חברי הקבוצה להפחית מערכו של חבר אחד, החבר השקט הפסיבי, שישמש כשעיר-לעזאזל, ולהשליך עליו את האינטרווייקציה של המנחה הפסיבי השקט (2).

השעיר-לעזאזל של השלב האוראלי, הזיקה למשאלות הקבוצה ומעורבות המנחים:

נתנאלה — משתתפת הסטנית חסרת ביטחון, חלשה, קולה אינו מובן בתחילה, שכן ידה מסתירה את פיה, מרוכזת בבעיותיה, גודשת את תיאוריה בפרטי-פרטים, חוזרת על עצמה, תכני דבריה משקפים תלות באחרים — גוררת את הקבוצה לבחור בה כשעיר-לעזאזל.

נתנאלה מספרת שלמעלה מעשרים שנה חיה חמותה בדירתם; בעלה נתון בין הפטיש לסדן, והחמות מתערבת באורח פעיל בניהול חיי המשפחה, ולא פעם מסיתה את נכדיה נגד אמם. תיאוריה הארוכים, המתארים חוסר ישע וחוסר יכולת לנקוט עמדה עצמאית בהקשר המשפחתי — מקוממים ומכעיסים את חברות הקבוצה. הן מאשימות אותה בחוסר אומץ, חוסר יכולת להתמודד, מכנות אותה מאזוכיסטית, שכן פוגעים בה במשפחתה והיא חוששת לפגוע בהם, לדבריה, ולכן נמנעת מעשיית דברים החלטיים. היא טוענת שהיא רוצה לדבר אך:

"המילים נתקעות לה על קצה הלשון...".

הקבוצה מנסה להגיע אל נתנאלה דרך אמפתיה, שיקוף או תוקפנות, אך נתנאלה ממשיכה להתחפר. חברי הקבוצה תוקפים את נתנאלה ומגינים עליה לסירוגין:

שימרית: "נתנאלה אמא נהדרת ויש לה בעל מקסים...".

מזל: "הייתי מנערת אותו (את הבן של נתנאלה), הייתי מעניש אותו בצורה כזאת שהיה..."

גילי: "יש לי הרגשה שאת מרחפת..."

שימרית: "לא אגיד לך ולו מילה אחת של עידוד, וזה בכוונה, אני אומרת לך דברים קשים, אולי זה קשה לך..."

מזל: "על הכל את מסכימה כי זה האופי שלך, אף פעם לא תגידי שאת לא מסכימה..."

שושנית: "את עם האופי שלך, אולי נוח לך, נוח שלאדם יש שלווה פנימית. דווקא הצד הזה מוצא חן בעיני, לא פייר שנכעס עליה, כי היא כזאת ועובדה שהיא מטפלת יפה מאוד בחיי המשפחה שלה..."

מזל (בתגובה לשושנית): "היא לא מתפקדת. אומנם מבשלת ומנקה, אבל יש בעיות רציניות שהיא עוברת עליהן לסדר היום, כאילו שזה יעבור מאליו..."

דנה: "שתקתי הרבה, יש לי הזדהות רבה עם נתנאלה, יש הרבה דברים משותפים בין מה שנתנאלה אמרה ובין מה שקורה לי, אם כי לא בחומרה כזאת..."

התהליך המתואר לעיל, משקף מצב בו קבוצה, המצוייה בשלב האוראלי-תלותי, שבו יחסי האובייקט חלקיים, זקוקה לשעיר-לעזאזל ויוצרת אותו. הצירוף של אמביוואלנציה ראשונית כלפי דמות סמכות ושל אהבה ותלות, המלוות תיסכול ותוקפנות, השימוש באינטרווייקציה כמנגנון הגנה (מנגנון זה מטשטש גבולות בין עצמי לבין אובייקט, בין קבוצה למנחה) — מספק, לראשונה, הזדמנות לביטוי כעסים בקבוצה כנגד השעיר-לעזאזל הנבחרת, שאישיותה ותיפקודה בקבוצה משקפים את תלותיות הקבוצה.

הקבוצה מעדיפה להעניש את בבואתה שלה (נתנאלה) על כך שהקבוצה שתקה עד כה ולא מילאה, כלפי המנחה, את ציפיותיה מעצמה. כמו כן, מחיר השימוש באינטרווייקציה מתבטא באמבי-וואלנציה כלפי נתנאלה, שמשקפת את האמביוואלציה כלפי עצמה, ובמקור — אמביוואלנציה כלפי המנחה.

הסבר תיאורטי נוסף לתופעת השעיר-לעזאזל בשלב התלות מתייחס לניסיונות הקבוצה להתמודד עם סירוב המנהיג, המנחה, לספק לה תרופת פלא, ולניסיונות חברי הקבוצה, התופסים עצמם כחלשים וחסרי ישע, לאלצו לדאוג להם. הסבר זה רואה את הנחת היסוד של התלות

כמאפיינת של האקלים הקבוצתי. לפי ביון (16), חברי הקבוצה אינם מקבלים בשלב זה את אשר הם מצפים לקבל מן המנחה, הדבר מעורר בהם עויינות ותיסכול, והם ינסו, איפוא, לתמרן נואשות כדי לאלצו לדאוג להם.

כאן, לדוגמה, הקבוצה משתמשת בנתנאלה, דוחקת אותה לקיר כך שתיראה חולה מאוד, וכזאת — נזקקת לטיפול מיוחד מצד המנחה. ייתכן שמגמת הקבוצה, באופן לא מודע, היתה לדחוף את נתנאלה, דרך שימוש בהזדהות השלכתית, לרמת המצוקה המתוארת, כדי להוכיח למנחה את עוצמת הזדקקות הקבוצה לו, לרכך את לבו ולהפעילו סוף-סוף לסיפוק צרכי התלות הבסיסיים של הקבוצה (16). אחת המשתתפות מבטאת משאלה אוראלית זאת:

"אני מצפה מן המנחה שייכנס לעומק של בעיה מסויימת, לבעיה של נתנאלה או של מישהי אחרת (בקבוצה). אני לא מצפה שתגיעו למצב של טיפולים, שאפשר להגיע במצב של קבוצה... אפשר להגיע אליה יותר לעומק... לעזור לה... לנתנאלה יש הרבה בפנים, הדרך של המנחה שיש לו את הכלים — להדריך אותה ולהוציא את זה החוצה..."

המנחים מתייחסים, לתהליך המורכב והטעון של השימוש בנתנאלה על-ידי הקבוצה והשימוש בקבוצה על-ידי נתנאלה.

(מנחה פונה לנתנאלה): "...התהליך שקורה בקבוצה כעת... מה שקורה אצלך בדרך כלל בחיים, זה שצורת ההתמודדות שלך היא כזאת, שאת מעבירה לאנשים אחרים את הכעס ואת האחריות וזה איכשהו משחרר אותך. קרה כאן דבר חזק מאוד, אנשים התרגזו וכעסו ב ש ב י ל ך . ייתכן שהמנגנון הזה עוזר לך, במרכאות, לא לפתור. כי ברגע שאת תפגשי עם האחריות והכעס ולא תעבירי אותם הלאה (לאחרים), ייתכן שזה יהיה הדבר האחרון שיגרום (למה שאת קראת) ל"מילים התקועות" אצלך לצאת החוצה; וזה ברמה אחת של מה שקורה איתך ואיך אנשים מגיבים לך..."

(המנחה ממשיך דבריו ופונה לקבוצה): "לא סתם כמעט כל הקבוצה מזדהה עם הבעיה של נתנאלה ועם הכעס. חלק מן ההזדהות הוא עד כמה באופן לא מודע, כשאנו מדברים עם נתנאלה, אנו לא מדברים על דברים שנמצאים כבר אצלנו, שיושבים אצלנו 15-20 שנה ולא פותרים, וזה לא הולך..."

(הקבוצה משליכה את הקונפליקטים הלא פתורים-תלותיים שלה על נתנאלה).

(בעקבות פרשנות המנחה) גילי: "צריך ללמד אותה להוציא כעס..."

שימרית: "זה מה שקורה בין בני-זוג שמעבירים אחריות, וזה נאמר פה אפילו אתמול. (פונה לנתנאלה): את אחראית על החינוך הוא (הבעל של נתנאלה) אומר לך? אז הוא הפיל עלייך את התיק של החינוך, שזה קשה מאוד, ואת אשמה בזה..."

שוב נתנאלה מותקפת והמנחה ינסה 'להעביר את הכדור' למגרש הקבוצתי.

מנחה (פונה לקבוצה): "השאלה אם אנחנו עכשיו לא עושים כמו שבעלה של נתנאלה עושה. בעלה מפיל עליה את התיק של החינוך ואנו, שכבר הולכים איתה מאוד חזק, זו הפגישה השלישית — אנו לא מפילים עליה את התיק של הקבוצה? כי אנו בעצם מדברים רק איתה, על מה שקורה איתה..."

השעיר-לעזאזל מהווה, לפי סארווי (2), מעין מושא מעבר שמכיל חלקים של העצמי ושל האובייקט (משתתפים בקבוצה או המנחה). **האינטרוייקציה של המנחה הפסיבי נעשית כך גורם מארגן לקבוצה כמכלול, באמצעות פגיעה בערך עצמי, הענשה עצמית, פגיעות, והפנית הכעס אל הקבוצה ואל השעיר-לעזאזל.** לקראת סיום השלב הזה עושים חברי הקבוצה השלכה מחדש של האינטרוייקציה השנואה עליהם — של האיפיונים התוקפניים שהופנמו — בחזרה על המנחה, כשהם רואים עצמם מותקפים ומנוצלים על-ידו לרעה. הזיהוי של פחדים והרגשות אלו מביא להתחלה של הזדהויות חלקיות ותלות הדדית בין חברי הקבוצה (2).

השלב האנאלי אקספולסיבי:

בשלב האנאלי מאוחדים חברי הקבוצה סביב משאלות העברה תוקפניות (המשקפות, כפי שנראה מאוחר יותר, עמדת פיצול כלפי המנחה); מתוך משאלה-פנטזיה לשלוט על המנחה, תחילה באמצעות גירוש (expulsion) אחר כך באמצעות אינקורפורציה (2). טוקמן (20) מדבר במאמרו על שלבים מובחנים של מרד נגד המנחה עם קיטוב המשתתפים לשתי סיעות אמביוואלנטיות.

התבוננות בפרוטוקול הפגישה הטיפולית מצביעה על שתי סיעות: מחצית הקבוצה תופסת את המנחים כרעים (ייצוגי אובייקט רע) ואילו המחצית השניה תופסת אותם כטובים, (ייצוגי אובייקט טוב). וכך מבחינת ה'קבוצה כשלם', מסמלים המשתתפים את האמביוואלנציה הקבוצתית (והאישית של כל אחד ואחד) בין המשאלה לשמר את משאלת ההתקשרויות התלותיות שלהם למנחה ובין המשאלה לדחות את ההתקשרות הזאת, שכן היא מהווה איום לאומניפוטנציה הנרקיסיסטית של הקבוצה.

מבחינת משתתפי הקבוצה הטיפולית, תהליך ההעברה ובו הפיצול בדמות המופנמת של האם משקף וחושף קשיים ראשוניים שהיו בהפנמה; וכך יש אני עם פרגמנטציות. יש אובייקטים פנימיים של טוב לחוד ושל רע לחוד; היבטים לא מספקים של האם כאובייקט הופנמו כהיבטים תובעניים והרסניים. לכן גם המנחים יתפסו, בתהליך ההעברה, כהרסניים, ואילו היבטים מספקים יופנמו כהיבטים של אידיאליזציה. וכך המנחים נתפסים על-ידי מספר משתתפות כיודעים את כל התשובות, ואחד המנחים כונה "גאון" במהלך הקבוצה.

בהתפתחות העברה כזו, יש מספר ניכר של יסודות משלב ההתקרבות (rapprochement) לפי מאהלר, כחלק מתהליך ההיפרדות-ניפרדות, בעיקר אמביוואלנציה וזעם כלפי נוכחות האם (2, 17, 21).

כאשר גילו חברי הקבוצה, בשלב האוראלי-תלותי, **שהפנטזיות שלהם, לגבי דואליות מתוקה והדדית עם האם — צריכות להסתיים, מתגלה המנחה כאובייקט העלול לתסכל:**

"רוצים לתסכל אותנו..."

כאשר המטרה התוקפנית האנאלית-אקספולסיבית באה במקום האינקורפוראציה האוראלית של המנחה השנוא, מגיע השלב החדש, ומכאן **פנטזיה קבוצתית חדשה: חברי הקבוצה מזדהים, איפוא, עם עמדה נרקיסיסטית, אשר בה המנחה המתסכל, המעורר את זעמם, נדחה מבחינת אפשרותו להיות אובייקט חשוב.** הפירושים שלו לגבי דרישות הטיפול מאיימים על העמדות האומניפוטנטיות של חברי הקבוצה (12). במרידה הזאת מתהפכת המגמה של אידיאליזציה

מוקדמת או האלהה של המנחה, שעובר עתה, באמצעות פיצול, תהליך של הפחתת ערך ונעשה אובייקט להתקפה עויינת (2).

"אתה עם פני הפוקר מסתכל ולא מגיב..." (במקום אחר כינתה את המנחה: "פופאי").

שימוש כזה של הגנות, כמו אידיאליזציה או היפוכה, אינו מאפשר בקבוצה, בשלב זה, מפגש אמיתי בין עצמי לאובייקט. קבוצה, שדילגה על שלב זה, לא בדקה באופן משמעותי תוקפנות, כעסים ויצרים ראשוניים; לקבוצה כזאת יהיה קושי משמעותי לעבד רגשות עד לגרעין.

קרנברג (19) מצביע על הפיצול כצורת התמודדות עם תהליך מתסכל. מגמתו של הפיצול לשמר את האובייקט מן המשאלות הנרקיסיסטיות וההרסניות, וכך כאשר חציו הטוב של האובייקט מוגן באמצעות אינקורפוראציה, אפשר לגרש (expel) ולהפחית מערך ייצוגי האובייקט הרע.

בשלב זה, איפוא, מושקעות במנחה האיכויות המושלכות של האני העליון הראשוני: לא מאמינים במנחה, מפחדים ממנו והוא נתפס כקר, דוחה וכסמכות. החוזה הטיפולי מעוות על-ידי חברי הקבוצה ונתפס כמוטל עליהם באורח שרירותי. ההתנגדות למנחה נעשית על-ידי הסתרת חומר רלבנטי ממנו ופריקתו, פריקה אנאלית, מחוץ לקבוצה (12).

בהקשר זה של עשיית הצרכים מחוץ לסיר, ראוי לציון האירוע הבא: בתום הערב הראשון, התקשרו חלק מן המשתתפות לאחראית עליהן, התלוננו על תנאי הקבוצה ותהו על התועלת שתצמח להן מעצם השתתפותן. הן לא העלו את הנושא בתוך הקבוצה, אלא מחוצה לה. בשלב התפתחותי זה, נתפס הסיפוק הדחפי כאפשרי רק אם תתחמק הקבוצה מדרישות ומהגבלות החוזה הטיפולי. כעסים יבוטאו באמצעות התנהגויות מתריסות ולא כרצון להבין בעיות.

לפי מלאני קליין ניתן לתאר שלב זה בהתפתחות הקבוצה כעמדה הפרנואידית-סכיזואידית (22). המנחה נתפס כבעל כוח עצום, חזק, יודע, אכזר. כל היבטי התוקפנות והכוח מושלכים על-ידי חברי הקבוצה על המנחה, בהתנערם מכל החלקים התוקפניים בהם-עצמם. כחלק מן הפיצול וההשלכה עולות פנטזיות חרדתיות. יש בקבוצה עירוב של תלות עם רכיבים פרנואידיים.

ליבנת: "אולי הם עושים סקר, סטטיסטיקה, הבעות פנים, ידיים, דיבור, שפת גוף".

מזל: "...לי חשוב לצאת עם משהו ועדיין מרגישה שכלום..."

שושנית (מגיבה למזל): "את תצאי עם משהו, הם ירגיזו אותך, אבל תצאי עם משהו..."

בניגוד לשלב האוראלי אינקורפוראטיבי, אשר בו הכעס הופנה בתוך הקבוצה אל השעיר-לעזאזל כאל מנחה שנוא שעבר אינטרוייקציה, הרי עתה, בשלב האנאלי-אקספולסיבי, מטרת הקבוצה ומשאלתה הן לגרש את המנחה בעצמו כשעיר-לעזאזל, תוך מעין מרי (2).

שושנית, (ברוח מאיימת למנחים): "אם אתם שותקים גם הפעם..." מזל (משלימה אותה): "אז אנחנו פשוט שותקות..." (ביטוי של העברה שלילית קבוצתית ישירה).

המנחים מותקפים ישירות.

בניס ושפארד (9) כינו תוקפנות זו כלפי המנחה: "האירוע הברומטרי", שתכליתו לסלק, סימבולית, את המנחה.

כאן עולות סוגיות הקשורות בהעברה נגדית, שנתאר בהמשך המאמר בחוברת הבאה.

ספרות:

1. Abraham k., A short study of the development of the libido viewed in the light of mental disorders. In: Selected papers on psychoanalysis. New York, Basic Books, 1953.
2. Saravay S. M., A psychoanalytic theory of group development. Inter. J. Group Psychotherapy, 28: 481-507, 1978.
3. Fairbairn W. R. D., Psychoanalytic studies of the personality. London, Routledge & Kegan Paul, 1952.
4. Kernberg O. F., Structural derivatives of object relationships. Inter. J. Psycho-Anal., 47: 236-253, 1966.
5. Klein M. (1952). Notes on some schizoid mechanisms. In: M. Klein, P. Heimann, S. Isaacs and J. Riviere (Eds.), Developments in psycho-analysis. London, Karnac, 1989.
6. Mahler M. S., On human symbiosis and the vicissitudes of individuation. JAPA, 15: 740-763, 1967.
7. Hill W. F., Gruner L., A study of development in open and closed groups. Small Group Behavior, 4: 355-381, 1973.
8. Agazarian Y., Peters R., The visible and invisible group. London, Routledge and Kegan Paul, 1981.
9. Bennis E., Shepard H., A theory of group development. Human Relations, 9: 415-437, 1956.
10. Foulkes S.H., Anthony E. J., Group psychotherapy: The psychoanalytic approach. London, Maresfield, 1990.
11. Yalom I. D., The theory and practice of group psychotherapy. New York, Basic Books, 1985.
12. Farrell M. P., Transference dynamics of group psychotherapy. Arch. Gen. Psych., 6: 66-76, 1962.
13. Foulkes S. H., Therapeutic group analysis. New York, IUP, 1965.
14. Anthony E. J., The generic elements in dyadic and in group psychotherapy. Inter. J. Group Psychotherapy, 17: 57-70, 1967.
15. Whitaker D. S., Lieberman M. A., Psychotherapy through the group process. New York, Atherton, 1964.
16. Rioch M., The work of Wilfred Bion on groups. Psychiatry, 33: 56-66, 1970.
17. Mahler M. S., Pine F., Bergman A., The psychological birth of the human infant. New York, Basic Books, 1975.
18. Edwards N., Linderman M., An interview with Otto F. Kernberg. Group, 14: 227-241, 1990.
19. Kernberg O. F., Forward. In: V. L. Schermer and M. Pines (Eds.), Ring of fire: Primitive affects and object relations in group psychotherapy. London, Routledge, 1994.
20. Tuckman B. W., Developmental sequence in small groups. Psychol. Bull., 63: 384-399, 1965.

21. Rinsley D. B., Dynamic and developmental issues in borderline and related 'spectrum' disorders. The Psychiatric Clinics of North America, 4: 117-132, 1981.
22. Schulz C. G., The contribution of the concept of self-representation and object-representation differentiation to the understanding of the schizophrenias. In: S. I. Greenspan and G. H. Pollock (Eds.), The course of life: Psychoanalytic contributions towards understanding personality development. vol. 3. Washington, D. C., U.S. Government Printing Office, 1981.

אוניברסיטת תל־אביב — ביה"ס ללימודי המשך ברפואה

לידיעת הפסיכולוגים הקליניים, ההתפתחותיים והחינוכיים

"ההתפתחות התקינה של הילד בגיל הרך" — תוכנית לימודים לתעודה

התוכנית תיפתח בסמסטר א' תשנ"ט במסגרת ביה"ס ללימודי המשך ברפואה ומיועדת לאנשי מקצוע, מן התחומים השונים העוסקים בהתפתחות הילד.

מטרתה להקנות ידע חדשני על מנת לשפר את יכולת האבחנה, ההערכה והטיפול בילדים ובמשפחות באמצעות גישה רב-תחומית וטרנסדיסציפלינרית של התפתחות הילד. התוכנית מפתחת כישורים ליעוץ ולהדרכה של אנשי מקצוע המטפלים בילד ובמשפחתו.

יוצגו ויפותחו מודלים של עבודה רב־תחומית. מסגרת הלימודים כוללת הרצאות וסדנאות.

במהלך הקורס תערכנה תצפיות בתינוקות במודל התפתחותי משפחתי ועפ"י מודל Tavistock.

התוכנית תתקיים בימי ו', בין השעות 08:30-12:30 במשך חמישה סמסטרים.

יתקבלו מועמדים/ות בעלי/ות תואר ראשון לפחות מהתחומים הבאים: רפואה (M.D.), פסיכולוגיה (M.A.), חינוך, עבודה סוציאלית, קלינאות תקשורת, סיעוד, פיזיותרפיה, ריפוי בעיסוק ומטפלים/ות באמנויות.

נדרש וותק של 3 שנות עבודה לפחות, עם ילדים בגיל ינקות עד גיל שלוש.

ההרשמה תסתיים ב־24/9/98 — פתיחת הקורס מותנית במספר הנרשמים.

לפרטים נא לפנות אל מזכירות ביה"ס ללימודי המשך ברפואה, אוניברסיטת ת"א (רונית) חדר 220 א' טל' 03-6409228/9, או אל אירית רווה, טל' 09-8996601 בשעות הערב.

✂----------

לכבוד
מזכירות ביה"ס ללימודי המשך ברפואה
אוניברסיטת תל־אביב

נא לשלוח לי תוכנית לימודים מפורטת, טופס הרשמה וטופס תשלום לתוכנית לימודי תעודה — "התפתחות תקינה של הילד בגיל הרך".

☐ הייתי רשום/ה בעבר בביה"ס ☐ אני נרשם/ת לביה"ס לראשונה (נא לסמן בהתאם)

☐ התשלום עצמי (מצ"ב המחאה) ☐ ע"י המוסד (מצ"ב התחייבות המוסד המממן)

השם: _____ הכתובת _____

טל' בבית _____ טל' בעבודה _____ מקצוע _____